

Forfatter: Larsen, Karl

Titel: Københavnerfortællinger

Citation: Larsen, Karl: "Københavnerfortællinger", i Larsen, Karl: *Københavnerfortællinger*, udg. af Anne E. Jensen , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, i samarbejde med Nyt Dansk Litteraturselskab, cop. 1987. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-Lars-shoot-idm140596062301680.pdf> (tilgået 31. marts 2023)

Anvendt udgave: Københavnerfortællinger

Det tidlige forfatterskab

Det er ofte sagt og skrevet om Karl Larsen, at han debuterede sent, men han var dog kun 29 år og udsendte i debutåret 1889 både to skuespil og en samling fortællinger.

I *Kvinder*, en enakter med undertitlen *Kjøbenhavnsk Studie*, viser Karl Larsen sig som fuldblods realist, og hans dramatiske teknik er allerede så sikker, at man fristes til at tro, at han kunne have udviklet sig til en dansk Ibsen. *Kvinder* blev opført i 1894 på Det frie Teater, senere på Dagmar-teatret og Det Kgl. Teater.

Kvinder er et indlæg i »Sædelighedsfejden«, der rasede i de nordiske lande i 1880'erne med Brandes og Bjørnson som hovedaktører. Det originale i Karl Larsens lille skuespil er dets sociale perspektiv. Han stiller både Brandes' og Bjørnsons teorier i et satirisk lys og afslører dem netop som teorier. De har ikke forbindelse med jævne menneskers hverdag, og slet ikke med kvinders, hverken borgerskabets eller arbejderstandens.

Karl Larsen er ikke, som det ofte anføres, den første, som har givet et realistisk billede af en københavnsk proletarkvinde. I *Kvinder* har han givet et diskret vink om sin forgænger, den norske forfatter Alexander Kielland, som kendte København bedre end Christiania. Han udgav i København i 1882 *To Noveller*, hvoraf den ene, *Trofast*, opstiller en skarp kontrast mellem en velhavende kulgrosserers 227 sorgløse hjem og den fattige og fordrukne madam Hansens triste liv i Vognmagergadekvarteret.

Kielland havde dyrket den korte prosafortælling siden sin debutbog *Noveller*, 1879, der blev en stor succes både i Norge og Danmark. Det er vel nok Kiellands populære novelletteform, der inspirerede flere danske forfattere i 1880'erne til at skrive i den realistiske kortprosaform, blandt dem Bang, Pontoppidan og Karl Larsen.

Kielland og Karl Larsen har dog ikke samme syn på litteraturens midler. Kielland var en bevidst og ofte udfordrende tendensdigter. Drivkraften i hans forfatterskab er den sociale indignation. Han ville gøre nytte med sine bøger, og det mente han krævede ensidighed og subjektivt engagement. Karl Larsen valgte som social realist andre veje. Han mente, at den nøjagtige skildring af hverdagen havde værdi i sig selv, og hans foretrukne holdning er ironiens.

En Latinskoledreng og andre smaa Fortællinger, 1889, er Karl Larsens debut som novelletteforfatter. Han bruger dog ikke betegnelsen *noveller*, den var i tiden blevet knyttet tæt til Kiellands navn. I denne første af Larsens fortællingsamlinger er der spor af tidens store realister; skarp ironi over præstestandens materielle levned står side om side med følsomt-ironiske skildringer af pubertetsalderen og af stille, upåagtede hverdagsskæbner.

Et afgørende gennembrud i Karl Larsens forfatterskab er rejsebogen *Circler* fra 1893. Det er ikke nogen gængs rejsebog, for den har ikke til hensigt at give oplysende eller interessante beskrivelser. Den er snarere en rejse ind i forfatterens indre verden, en udforskning af hans muligheder og et forsøg på at afgrænse hans særart som dansk forfatter.

Den begynder med et humoristisk opgør med den romantiker, som endnu ligger gemt i ham. Inden rejsen er han ved opslag i et leksikon blevet fanget af en artikel om den lille jyske by Vamdrup: »- - - Oase midt i Hedens Sand - - - Grænsen mellem de to Riger - - -« Han forestiller sig Vamdrup som saftigt grønt og smilende i modsætning til et goldt øde til alle sider. »Men jeg gik lige til Vamdrups Yderkanter og saae ikke andet i hele Synskredsen end jævne Kornmarker og Kartoffelmarker uden nogen særlig Yppighed og uden noget afskrækkende Hedeland omkring, det maatte vist gaa mere gradvis for sig med den Overgang til Ørken.«

Den næste lærestreg får han på den genoptagne togrejse, nu gennem 228 den tyske del af Sønderjylland. Han forarges over de danske bønder, som ikke viser mindste tegn på sorg over det tabte land, men ganske uanfægtede og muntre pludrer løs på deres sønderjyske dialekt, mens de rejser mellem de små stationer med fortyskede danske navne. Men ved nærmere eftertanke bliver han klar over, at »disse jævne Bønder nu snart i tredive Aar var bleven ved med naivt og inderligt at holde det fast, som ogsaa for mig var det højeste Gode, mit Livs Aande: vort danske Sprog.«

I Hamborg opsøger forfatteren det livlige havneterræn og går ind på en jernbanestation for at få et glas øl. I 4. klasses ventesal ser han en udvandringsagent, som deler billetter ud til en gruppe svenske karle og piger. Da de har begivet sig ned til emigrationsskibet, kommer den tyske agent i et voldsomt skænderi med en ganske flot påklædt mand, som ikke forstår meget tysk og skælder tyskeren ud på snærende københavnsk. Forfatteren tilbyder sig som mægler, og da den tyske agent er forsvundet, inviterer han den ukendte københavner på et glas øl. De kommer let i samtale, og den ukendte præsenterer sig: »Mit Navn er Hans Peter Egskov.«

Egskov fortæller brudstykker af sin livshistorie. Han har haft en marskandiserbutik i København, men forretningen gik dårligt, og nu er han for anden gang på vej til Amerika for at søge lykken. (Se tillæg s. 209.)

Denne historie viste sig at have stof i sig til mere end en episode, og i *Udenfor Rangklasserne* byggede Karl Larsen videre på den. (Se s. 11.)

I Berlin opsøger forfatteren ikke turistattraktioner, men steder, der rummer helt personlige minder fra den tid, da han som ung student var i Berlin for første gang. Han tænker på de mange tåbelige ideer, han dengang havde, og som han heldigvis har opgivet. »Bevægelser, Retninger, Skoler! Den, der er over 25 Aar og er med i den Slags, -han fortjener at være det!« Det er forståeligt, at unge mennesker føler styrken i at slutte sig til andre, at føle sig som medarbejdere for en bevægelse, en skole, men »- - - den, der er kommen til Klarhed over, at han ejer en Evne, hvis Berettigelse det slet ikke kan falde ham ind at diskutere, fordi den udgør hele hans Væsen, den Mand, f Eks., der føler en uforklarlig og altopdagende Glæde ved at kunne gengive Mennesker og deres Stemninger udi levende dansk Sprog, for ham er der ikke andet at gøre end at bide af Ensomhedens Træ paa godt og 229 ondt og gaa sin Vej, saaledes som den nu engang kan blive for ham.«

I *Dania. Tidsskrift for Folkemål og Folkeminder*, III 1895-96, fik Karl Larsen publiceret en afhandling med titlen »Om dansk Argot og Slang«. Ved argot forstås klikesprog, og han fortæller, at hans tidligste kendskab til argot stammer fra hans studietid, hvor en gruppe juridiske studerende dannede en klike og et særligt sprog, der var vanskeligt at forstå for uindviede. Snart begyndte Karl Larsen at interessere sig for andre klikers sprog, specielt for de former for argot, der trives i bestemte erhverv og beskæftigelser og som er blevet levedygtig tradition: håndværkerargot, hærens og marinens argot, jægerargot, skuespiller- og politikerargot, dertil vagabonders og luderes argot. Et uddrag af afhandlingen i *Dania* udgav Karl Larsen som en lille selvstændig bog i 1895, *Dansk Soldatersprog til Lands og til Vands*, der er meget fornøjelig læsning.

Slang er for Karl Larsen et langt videre begreb end argot. Mens argot - der i Karl Larsens tid var i aftagende - kun optræder i specielle fagkredse eller i snævre cirkler, så er slang et udtryk for en langt mere levende og dynamisk sprogbrug. Slang udspringer af menneskers sproglige fantasi og af deres trang til at variere det konventionelle rigsdansk, som dengang blev søgt indpodet alle befolkningslag gennem skolen.

Karl Larsen arbejdede med et tredje sprogligt begreb: jargon, der for ham var overordnet argot og slang. Han skrev i *Dania*: »Den moderne økonomiske Udvikling har skabt en stor Del Individder, som ikke besidder mere end en ganske elementær Dannelse, har haft forskelligartede, tjenende Stillinger, været Soldater og under skiftende Konjunkturer tumlet sig i vekslende, friere Erhverv. Herigennem er de kommen i Forbindelse med Mennesker af meget forskellige Samfundsklasser, og deres Tale genspejler svagt Konvenienssproget og stærkere den meget Argot og særligt Slang, som deres brogede Liv har bragt dem i Berøring med. De sammenarbejder alt dette Stof til en individuelt særegen Jargon, som tager Farve af Situationen, hvori de befinder sig, Personen, som de taler med, og som det bringer et rigt Udbytte for Sprogmanden, Psykologen og Æsthetikeren, at studere.« (s. 67).

Karl Larsen studerede ikke menneskers jargon for at more sig over »pudsigt« sprogbrug, men fordi han mente, at man gennem jargonen får et indblik i »- - - menneskelig Natur og dens Arbejden for at 230 skaffe sig Udtryk igennem Sproget.« Dette sprogspsykologiske studium kræver først og fremmest en tålmodig lytten til det talte sprog i hverdagen. Vi kender - eller mener at kende - den stadigt lyttende og iagttagende unge Karl Larsen gennem Herman Bangs portræt af ham i *Stuk*, 1887. Her kaldes han Lange, og han færdes hjemmefrem i Københavns mondæne Liv, altid i selskab med romanens hovedperson Herluf Berg.

Bangs portræt af vennen er ofte benyttet, således af Vilhelm Andersen. Han skriver: »- - - med det Ungdomsbillede af Karl Larsen, som Bang har givet i »Stuk« - Impressionisten, der vil finde »det ene lille Ord« - stemmer de første Forsøg paa at lade en naiv Følelse røbe sig gennem det sproglige Udtryk - - - «. (Illustreret dansk Litteraturhistorie, IV, 654.) Med de første forsøg mener Vilh. Andersen de to debutbøger i 1889. Det er dog et spørgsmål, om Langes stilproblemer har noget at gøre med Karl Larsen.

Vilh. Andersens citat er plukket ud af en samtale mellem Herluf Berg og Lange, som - forstår man - ofte har plaget vennen med sine penneprov. Lange tager en bunke papirer op af lommen og leder efter noget, han vil læse højt: »Besynderligt - jeg havde s'gu et Gulv, et brilliant Gulv - kan s'gu ikke finde det ... han blev ved at rode ...

- Det var et Gulv, forstaar Du - Lange viftede med Haanden - et Balsals Gulv, Du, set ind gennem Dørene - med Støv henover og en Stump Garnering helt inde og en »Sonne« paa en Væg - - -«

Berg bliver til sidst træt af igen at skulle høre om den balscene og opfordrer Lange til at få gjort den færdig. Lange påstår, at den kan gøres færdig på et par dage, men i næste øjeblik fortsætter han sine grublerier over synsvinkel og stil:»- - - Jeg ser Gulvet - som jeg sidder i Rygeværelset - ind gennem Dørene - med Væggene og et Par Stole ... Med et Par *Menneskeøjne* ser jeg ...

- *Saadan maa det gøres*, sagde han og standsede. Men jeg véd s'gu ikke, hvordan de andre ser, sagde

han. - Og *præker* - De véd s'gu alt muligt.. Jeg vilde være glad, om jeg bare fik én lille Følelse boret ud - det er, Fanden ta' mig, Kunsten: at finde det ene lille Ord ...«.

Det er sandsynligt, at Bang har givet et ydre portræt af Karl Larsen, men de stilprøver, han lader romanens Lange læse op, minder ikke om Karl Larsens prosa i de tidlige fortællinger i 1889. Man har Bang mistænkt for at have lagt nogle af sine egne overvejelser i vennens mund